

SALYS ŠEMERYS

Apie vėjus burėse, galvoje ir kišenėse

Atsiminimai

SALYS ŠEMERYS

Apie vėjus burėse, galvoje ir kišenėse

Atsiminimai

UDK 821.172-94

Še41

Sudarytojas ir paaiškinimų autorius Dainius Elertas

Recenzentai: prof. dr. Rimantas Balsys, doc. dr. Vacys Vaivada

Redaktorė Romualda Nikžentaitienė

Dizaineris Gedas Čiuželis

Frontispise: Poetas Salys Šemerys (Šmerauskas)

Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

ISBN 978-609-95879-0-5

© Lietuvos jūrų muziejus, 2016

© Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka, 2016

Be Lietuvos jūrų muziejaus sutikimo

knygoje publikuojamas iliustracijas perspaudinti

draudžiama

Turinys

Sudarytojo žodis 8

Jaunatviški pasišvilpavimai

Vilkaviškis prieš Pirmąjį pasaulinį karą 13

Mano tėvai 18

Alksnėnų atlydai 20

Mano kūdikystė, 1898–1905 m. 21

Mano vaikystė, 1905–1912 m. 27

Mano jaunystė, 1912–1919 m. 31

Istoriniai ir asmeniniai įvykiai, 1898–1919 m. 43

Žmogus skęsta! 45

Kultūros vėtrose

Iš Kauno į Klaipėdą, 1920–1939 m. 49

Atsiminimai ir samprotavimai apie „4 vėjus“ 52

Mano slapyvardžiai 56

Kūrybinė Klaipėda 57

Apie Klaipėdos miesto mokyklas ir mokytojus 62

Apie Klaipėdos miesto tiltus 65

Apie kinus ir filmus 66

Aš aistringė nei Bodleras 69

Žmonės mano gyvenime 90

Vėjas burėse

Pratarmė: plaukiojimai po Baltijos jūrą

ir Kuršių marias 127

I dalis. Įnašas į Klaipėdos jachtklubo istoriją 128

Jachtklubo įsteigimas ir pavadinimas 128

Jachtklubo struktūra 129

Jachtklubo valdyba 131

Jachtklubo papročiai 132
Buriuotojų kvalifikacijos 135
Burinis laivynas 137
Lietuvių jachtų dalyvavimas tarptautiniuose
 renginiuose 142
Jachtklubo uostai 144
Prieškarinių jachtų likimas 145
II dalis. Taip viskas susiklostė 149
Kelionė į Stokholmą 151
1934-ieji metai 156
1935-ieji metai 163
1936-ieji metai 207
Visą vasarą vidaus vandenyse 215
1937-ieji metai 229
1938-ieji metai 265
1939-ieji metai 291
Baigiamasis žodis 297
Sutrumpinimai 302
Vėjų kryptys 303
Jūriškų terminų paaiškinimai 304
Mintys, baigiantis didžiausiai jūrų buriavimo
 kelionei 306

Vėjui rimstant

Vingiais į Klaipėdą, 1939–1952 m. 311
Klaipėdos apylinkėse pasižvalgius 312
Po Lietuvą 314
Liūdna šventė 316

Šveicariškas vaizdelis 317
Sodininkystė ir bitininkystė, 1961–1968 m. 318
Susitikimas su Rusijos Tarybų Federacinės
 Socialistinės Respublikos poetais 329
Man Over-Board! 330
Tobulybė 337
Tarybiniai vaizdeliai 338
Autocharakteristika 341
Mano gyvenimas 344

Epilogui

Žmonos laiškas iš ligoninės 349
Metas prisipažinti 350

Sudarytojo žodis

Lietuvių poeto avangardisto, „Keturių vėjų“ sąjūdžio dalyvio, buriuotojo, pedagogo Salio Šemerio (Saliarono Šmerausko, 1898–1981 m.) memuaristinis palikimas dar menkai pažįstamas. Jis suteikia galimybę į XX a. pr. – XX a. 6-ojo dešimtmečio Lietuvos istorinius įvykius pažvelgti poeto amžininko akimis. Atsiminimai, pastabos, apmąstymai supažindina su Vilkaviškio gyvenimu iki Pirmojo pasaulinio karo. Pasakoja apie lietuvių karo pabėgėlių literatūrinę veiklą ir rūpesčius Voroneže. Skaitytojas vedžiojamas avangardinės literatūros bohemos vieškeliais ir klystkeliais tarpukario Kaune. Sužinome apie Klaipėdos krašto ir uostamiesčio mokytojo kasdienybę. Daug dėmesio skiriama buriavimui Baltijos jūroje. Aprašytos lankytos vietos, šalys, linksmi ir liūdni nutikimai. Salys Šemeris – pirmasis lietuvių buriuotojas, užfiksavęs ir plačiausiai perteikęs kartais romantiškus, kartais dramatiškus liudijimus.

Autorius itin ekspresyviai pateikia žinomų visuomenės ir kultūros veikėjų charakteristikas. Atsiminimuose atgyja ir politikai, ir menininkai: Antanas Smetona, Augustinas Voldemaras, Vincas Mickevičius-Kapsukas, Maironis, Julius Janonis, Kazys Binkis, Vydūnas, Salomėja Nėris, Justas Paleckis, Antanas Venclova, Liudas Alseika. Antrojo pasaulinio karo ir ankstyvojo pokario patirčių Salys Šemeris neplėtoja. Karo pabaigoje pasitraukti į Vakarus jam nepavyko. Kelionė atgal iš Vokietijos buvo sunki ir varginanti. Nenorėdamas pakenkti sutiktiems kelionėje asmenims, sovietinėje Lietuvoje autorius privalėjo tylėti. Tačiau savo užrašuose poetas nevengė skaudžių sovietmečio realijų: veidmainiškumo, apsileidimo, girtavimo, brutalaus valdžios spaudimo kūrėjui. Apie viską rašė juokaudamas, nesudėtinga kalba, nuoširdžiai. Nemažai tekstų persmelkti savistabos ir savianalizės, todėl gali būti įdomūs paties autoriaus psichologiniam portretui pažinti.

Visas Salio Šemerio memuaristinis palikimas – apie 475 ranka ir mašinraščių rašytų puslapių. Tarpukariu ir sovietmečiu Klaipėdoje gyvenęs

poetas savo gyvenimo išpūdžius, pastabas, apmąstymus, sutiktų įdomių asmenybių apibūdinimus užrašinėjo ir kaupė asmeniniame rankraštyne. Jame buvo aptikta ir keletas parengtų atsiminimų planų, parašytos atskiros jų dalys, pradėti sisteminti užrašai. Tai patvirtina poeto sumanytą palikti užbaigtą atsiminimų tekstą. Tačiau iki šiol paskelbti tik pavieniai nedideli Salio Šemerio atsiminimų fragmentai.

Didžioji poeto memuaristinio palikimo dalis yra saugoma Klaipėdos apskrities viešojoje I. Simonaitytės bibliotekoje. Atsiminimai apie buriavimą Baltijos jūroje yra Lietuvos jūrų muziejuje.

Lietuvos jūrų muziejus ir Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka nutarė suvienyti jėgas ir išleisti Salio Šemerio atsiminimus. Rengiant šį leidinį susidurta su specifiniais sunkumais. Dalį atsiminimų autorius paliko keliomis versijomis ir atskirais pabirais fragmentais. Kai kuriuos užrašus skiria 5–20 metų. Laikui bėgant poeto atmintyje vienos detalės išblėsdavo, o kitos tapdavo reikšmingesnės. Todėl knygos sudarytojui ir rengėjui iškilo versijų pasirinkimo bei komponavimo klausimų. Pagrindu buvo pasirinkti plačiausi ir labiausiai užbaigti tekstai. Įterpta informatyvių ar kiek kitaip interpretuotų fragmentų iš kitų rankraščių variantų. Skirtinga interpretacija pateikiama išnašose, o įterpiniai atskiriami žvaigždute. Autoriaus nurodytos sukūrimo datos pateikiamos pagrindinio teksto pabaigoje ar prie įterpinio. Keli asmeniškai Salio Šemerio parengti atsiminimų planai išsaugoti, tačiau atkurti visą tekstą ne visur pavyko. Dalis tekstų buvo be pavadinimų, neparašyta, neužbaigta ar neišliko. Todėl komponuojant laikytasi tik bendro Salio Šemerio plano ir chronologinio principo. Poeto rankraščiuose ryški minčių srauto stilistika. Jis vengė skrybės ženklų ir mėgo keliolika sakinių atskirti tik jungtuku „ir“. Tokius sakinius atskiriame skiriamaisiais ženklais, o naują mintį pradedame atskiru sakiniu.

Dėkojame Klaipėdos apskrities viešosios I. Simonaitytės bibliotekos Kraštotyros ir skaitmeninimo skyriaus vedėjai Jurgitai Bardauskienei, darbuotojams – Ingridai Valotkienei, Viktorijai Karalienei, Arvidui Jasmaniui, Justinai Smaliukaitei, profesoriui Rimantui Balsiui, kalbos redaktorei Romualdai Nikžentaitienei, Vilkaviškio rajono Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro-muziejaus vyr. fondų saugotojai Elenai Rupeikienei. Visą atsakomybę už poeto S. Šemerio memuaristinio palikimo kompoziciją, dalių pavadinimus, redakciją tenka prisiimti rengėjui ir sudarytojui. Viliamės sulaukti skaitytojų atleidumo.

Lietuvos jūrų muziejaus istorikas
Dainius Elertas

Jaunatviški pasišvilpavimai

Vilkaviškis prieš Pirmąjį pasaulinį karą

Visą savo kūdikystę ir vaikystę iki Pirmojo pasaulinio karo pragyvenau tikrai Vilkaviškyje. Tai buvo apskrities miestelis, kuriame tuo laiku buvo apie šeši tūkstančiai gyventojų, kurių dauguma, apie penki tūkstančiai, buvo žydų. Lietuvių buvo šeši šimtai, vokiečių gal kokie trys šimtai ir koks vienas šimtas lenkų ir rusų.

Žydai buvo pirkliai, fabrikantai ir lengvesnieji amatininkai, kaip antai: laikraštinių, kepurininkai, kepėjai, kirpėjai, mėsininkai, siuvėjai, skardininkai, stiklioriai. Sunkiais amatais ir žemdirbyste žydai neužsiėmė, jei ir turėdavo kas daržą (dažniausiai augindavo agurkus, kuriuos veždavo į Prūsus pardavinėti), tai žemę apdirbdavo lietuviai ir ravėti samdydavo lietuvės moteris.

Dauguma vokiečių buvo amatininkai: mūrininkai, virvininkai, bendoriai, kalviai, račiai. Šaltkalviai. Kai kas iš jų turėjo ir žemės.

Lenkai ir rusai buvo valdininkai: pašte, banke, teisme, notarai, kalėjime ir mokytojai gimnazijose.

Dauguma lietuvių buvo žemdirbiai – daržininkai: turėjo mažą namelį, pusę hektaro žemės, augindavo daržovių ir bulvių, laikydavo po vieną karvę, šerdavosi kiaulių ir turėdavo vištų. Kai kas iš jų skverbėsi ir į amatus: lietuvių buvo stalių, dailidžių, kurpių.

Miestelio centre gyveno žydai, rusai ir lenkai, o lietuviai ir vokiečiai – miestelio pakraščiuose. Mes gyvenom miesto gale. Mūsų kaimynai buvo vokiečiai ir lietuviai. Todėl, būdamas vaikas, žaisdavau su vokietukais ir lietuviukais. Lenkų, rusų ir žydų vaikai su lietuvių vaikais nebendraudavo. Jeigu ir sueidavo į sąlytį, tai tik muštynėms.

Nežinia iš kur, tik ne iš tėvų išmokę, sutikdami žydukus, kartais dainuodavome šitokią pašaipią dainelę:

Tam tatryda –

Pjausim žydą:

Lupsim skūrą,

*Palei rūrą
Bus mėsos!*

Taip erzindavome sutiktus žydokus. Bet jie mūsų neapdainuodavo, tik atsikirsdavo sakydami:

O jūs chamai, gojai!

Bet suaugę lietuviai ir žydai sugyvendavo geruoju, ir jų santykiuose jokio antagonizmo nebūdavo.

Vokietukai dainuodavo tokią dainelę:

*Graži merga man patiko, –
Aš jai daviau du skatiku,
Ji man prašė keturių:
Panie bratcia, neturiu!*

Man atrodo, kad šita dainelė yra kilusi iš labai senų laikų, kada moterys būdavo perkamos ir kada už skatiką buvo galima gauti jaučių (Kapa – 60 vietų). Taip galėjo būti X amžiuje ar anksčiau.

Miestelio namai daugumoje mediniai, bet buvo ir ištisų gatvių mūrinių: stogai buvo gontų, čerpių, skardos. Prie žydų gyvenamų namų langų būdavo iš lauko pusės medinės langinės, kurios būdavo geležine štanga iš vidaus užkišamos taip, kad niekas iš lauko negalėdavo lengvai patekti į vidų. Tai buvo ištis praktiška: saugiau ir žiemą šilčiau.

Vilkaviškyje buvo didelė žydų sinagoga, kuri tuo laiku buvo vienas iš nuostabiausių medinės architektūros paminklų. Aukšta, su gontų stogais, ypatingo orientališko stiliaus, panaši į indų pagodas – maldyklas. Ji puošė gatvę ir sudarė puikų ansamblį su kitais senoviškais namais. Gaila, kad per Antrąjį pasaulinį karą sudegė, kaip ir visi aplinkiniai mediniai namai. Miestelio centre buvo sunaikinta didžiulė baltai dažyta katalikų katedra su dviem bokštais. Abu po pusantrą šimto metrų aukščio. Viename bokšte buvo varpai, antrame – bokštinis laikrodis, kurį apie 1906 metus specialiai iš Šveicarijos atvykęs laikrodininkas įmontavo ir kuris visą laiką gerai ėjo. Pavėjui toli būdavo girdėti, kaip tas laikrodis mušdavo valandas, pusvalandžius ir ketvirtis valandų. Daug mažesnė,

Vilkaviškio miesto centrinė aikštė. Pirmojo pasaulinio karo atvirukas
Vilkaviškio rajono Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro-muziejaus rinkinys

bet taip pat graži, su dviem bokštais, buvo pravoslavų cerkvė. Beveik tokio pat didumo kaip cerkvė buvo evangelikų liuteronų bažnyčia, iš raudonų plytų statyta, su vienu bokštu.

Prie evangelikų bažnyčios buvo vokiečių 4 metų pradinė mokykla, o ties katalikų katedra buvo lietuvių pradinė keturmetė mokykla, kurioje aš mokiausi ketverius metus. Pirmaisiais metais mano mokytojas buvo tos mokyklos vedėjas Lapinskas. Antrais metais mokė mokytojas Draugelis, trečiais metais – Mozūraitis ir ketvirtais metais vėl Lapinskas. Viskas buvo dėstoma rusų kalba, tik kas būdavo nesuprantama, tas būdavo aiškinama lietuviškai. Dainuodavom daugiausia lietuviškai ir tikybą dėstyti lietuviškai ateidavo katalikų kunigas. Lietuvių mergaičių pradžios mokykla buvo atskirai, kitoje vietoje. O kiek buvo žydų pradinių mokyklų, tai tikrai aš nežinau.

1910 metais įstojau į gimnaziją, kurių Vilkaviškyje buvo dvi: „Vyrų gimnazija“ ir „Moterų gimnazija“. Į gimnaziją žydų priimdavo ne daugiau kaip 10 procentų visų mokinių. Tai buvo griežtai vykdoma. Kitus mokinius tautybių atžvilgiu neapribodavo. Kadangi klasėje būdavo nustatyta

ne daugiau kaip 40 mokinių, tai iš esamų kandidatų išrinkdavo tik 40, o kiti turėdavo eiti namo. Jei kas nepritilpdavo, tai važiuodavo kitur mokytis: į Marijampolę, Suvalkus, Kauną, Vilnių, Oriolą ir kitur. Bibliotekos būdavo tik prie gimnazijų. Mokslapinių klasių reikėjo mokėti 150 rublių už metus. Tai buvo dideli pinigai. Už tokią sumą buvo galima dvi karves nupirkti.

Gimnazijoje nuolatos šokių nebūdavo, kaip dabar. Atsimenu ypatingą atvejį, kai 1913 metais buvo švenčiama 300 metų sukaktis nuo to laiko, kai Romanovai valdė Rusiją. Pas mus į vyrų gimnaziją į svečius atvyko moterų gimnazija. Už bendro stalo vyko vaišės, po to buvo bendri šokiai, kurie truko visą valandą.

Mano tėvų namai buvo miesto gale. Prie to namo buvo pristatytos gonkos be langų ir be durų. Jauni ir seni, ypatingai moterys, eidami iš kaimo į miestą, į turgų ar į bažnyčią, vasarą eidavo basi, žiemą apsiavę klumpaitėmis, o batus nešdavosi rankose. Tose gonkose praeiviai apsistodavo, prisėdę persiaudavo ir po miestą vaikščiodavo jau su batais. Žiemą namo priemenėje sustatydavo ilgą virtinę kurpaičių, į kurias grįžusieji įsipirtdavo, o batus į rankas – namie... Klumpaičių apačia buvo medinė, viršus odinis – tai buvo gan lengvas, šiltas ir sveikas apavas. Tuomet žmonės taupė ne iš godumo, o iš principo. Buvo tvirtai įsitikinta, kad „darbu, taupumu ir tvarkingumu sukuriamas ne tik tai šeimos gerbūvis, bet tokiu būdu pasiekiami visos tautos gerovė“. Tai yra girtina. Pas mus iš pat mažens buvo įdiegiamas paprotys, kad viską reikia taupyti: drabužius, avalynę, rašomą popierių, kurą apšvietimui. Savaimė suprantama buvo, kad nereikia gaudinti baldų, tvorų, medžių, knygų, kad nereikia šiukšlinti, kad nereikia palikti atidarus vartelius ar duris.

Jau prieš Pirmąją pasaulinę karą Vilkaviškyje, kiek atsimenu, buvo šokia tokia pramonė: šerių fabrikas, tabako fabrikas, geležies fabrikas, plytinė, spaustuvė, aliejaus spaudykla, keli vėjo malūnai ir vienas vandens malūnas. Anais laikais vandens malūnas buvo jau pažangi pramonės forma, nes galėjo malti nepriklausomai nuo vėjo.

Sveikatos apsauga buvo vykdoma trijų gydytojų. Apskrities gydytojas buvo Chlebinskis, kuris gavo valdišką algą. Kiti buvo: Juozas Kudirka

ir Ivan Ivanovič Ivanov. Dar buvo vienas privatus žydų tautybės dantų gydytojas Ziskindas. Pagalbinis personalas buvo: felčeris Viltrakis ir dvi akušerės, kurių pavardžių neatsimenu. Toks medicinos personalas aptarnavo Vilkaviškio miestą ir apskritį. Ką reikėdavo operuoti, tą veždavo į Karaliaučių.

Apie 1910 metus Vilkaviškyje buvo oro laivyno šventė. Iš Petrapilio trauciniu atvežė lėktuvą, kuris dvaro lauke pakilo iki 200 metrų aukščio ir ore išsilaikė 10 minučių. Paskui strimgalviais nusileido žemyn. Lakūno veidas buvo kruvinas ir buvo reikalingas medicinos pagalbos. Visi stebėjosi, kaip aukštai lėktuvas pakilo, net aukščiau už bažnyčios bokštą, ir ore galėjo taip ilgai, net 10 minučių, išsilaikyti. Ilgai nenutilo šnekos, kad dabar atėjo nuostabūs laikai:

– Žmogus jau gali lekioti bemaž kaip paukštis!

Mano atmintyje išliko prisiminimai apie rusų karą su japonais (1904–1905 metais). Visi žmonės džiaugėsi, kad rusai pralošė karą. Po to atsirado daugiau laisvės. Rusai prieš karą buvo labai išdidūs ir po to pasidarė sukalbamesni ir sugrąžino lietuviams spaudą, kurią buvo uždraudę 41 metus, ką jie nebuvo padarę nė vienai iš šimto tautų, kurios buvo rusų valdžioje. Po poros metų buvo įžymus įvykis, sukėlęs daug pasipiktinimo. Iš Vilkaviškio apskrities buvo išstremti į Sibirą du jauni vyrai už politiką. Žmonės kalbėjo:

– Kokia žiauri rusų vyriausybė! Du vyrai, kurie nebuvo nei vagys, nei plėšikai, nei žmogžudžiai, yra taip rūsčiai nubausti!

Ilgą laiką žmonės kalbėjo, kad ties Virbaliu bus rusų karas su vokiečiais. Ir iš tikro: 1914 metų rudenį tai ir įvyko. Ties Virbaliu neapsiribojo, o išsiplėtė po visą pasaulį.

Užrašyta 1968 metais

Mano tėvai

Mano senolis iš tėvo pusės Mykolas Šmerauskas buvo laisvu ūkininku Pažerių kaime Vilkaviškio apskrityje. Sūduvoje veikė Napoleono kodeksas, tai baudžiava buvo ten panaikinta devyniolikto amžiaus pradžioje. Ten 1860 m. laisvu ūkininku buvo gimęs ir mano tėvas Juozas Šmerauskas. 1864 metais mano senolis ūkininkavo 6 hektarų ūkyje Pažeriuose. Iš jaunų dienų mano tėvas buvo priverstas eiti uždarbiauti kitur: pirma bernaudamas pas kitus stambesnius ūkininkus, o paskui mokėsi amatų Vilkaviškio miestelyje. Nes ūkis buvo užrašytas vyriausiai seseriai. Tada tėvas ir ėmė pats rūpintis savo likimu. Ir šiaip ūkis negalėjo išmaitinti. Tėvas buvo labai nagingas žmogus ir buvo išmokęs daug įvairių amatų: mokėjo taisyti laikrodžius, dirbti žiedus, pypkes, smuikus, daryti baldus, karstus, statyti namus ir kitokius trobesius. Be lietuvių kalbos, tėvas dar mokėjo tris kalbas: rusų, lenkų ir vokiečių. Mano tėvas buvo porą metų jaunesnis už rašytoją daktarą Vincą Kudirką, kuris buvo kilęs iš to Pažerių kaimo. Ten Pažerių pradžios mokykloje juodu kartu mokėsi. Jį gerai pažinojo. Pasakojo nuotykių iš jo gyvenimo ir stebėjosi jo drąsumu kovojant prieš tokią galingą carinę Rusijos imperijos galybę. Nors buvo spaudos draudimo gadynė, bet tėvas vartojo maldaknygę tik lotyniškais raidėmis. Kai buvo spauda leista, tai tėvas buvo užsiprenumeravęs „Šaltinį“, kuris buvo spausdinamas Seinuose, Suvalkų gubernijoje.

Senolis iš motinos pusės Andrius Jasulaitis taip pat buvo laisvas ūkininkas Sorokų kaime, Vilaviškio apskrityje, kur 1870 metais buvo laisva ūkininkaitė gimusi mano motina Petronėlė Jasulaitytė. Kadangi tėvas nebuvo girtuoklis, tai susitaupe pinigų, nes jokios dalies iš tėviškės nebuvo gavęs, o po vestuvių nusipirko medinį namą ir pusę hektaro žemės Vilkaviškio miestelio gale. Ten jis iš pradžių dirbo baldus ir statė trobesius, o vėliau buvo įsisteigęs grabų dirbtuvę ir sandėlį. Tėvas mokėjo daug pasakų ir ilgais žiemos vakarais ir sekmadieniais mėgdavo pasakoti pasakas.

Ir skaityti „Šaltinį“.* Mano motina, be šeiminkavimo ir namų apyvokos, nes laikė kiauliu ir karvių, dar užsiėmė įvairiais rankdarbiais: audė rankšluosčius, juostas, kaklaryšius, sijonus, mezgė pirštines, kojines ir nešdavo į turgų pardavinėti. Tuo būdu dėl didelio darbštumo ir taupumo jie gyveno pasiturinčiai. Be lietuvių kalbos, motina mokėjo tik lenkų kalbą. Motina mokėjo daug dainų ir mėgdavo verpdama ar ausdama ar ir šiaip sau laisvu laiku dainuoti. Aš labai mėgdavau klausytis ir tėvo pasakojimų, ir motinos dainavimų. Turbūt nuo to aš ir būsiu paveldėjęs palinkimą į poeziją.

Dar reiktų pasakyti, kad mano tėvas mėgo sodininkauti: turėjo tvarkingai užlaikomą sodelį, kuriame buvo daug gerų veislių obelų ir kriaušių. Dar kita jo silpnybė buvo bitininkystė: turėjo 60 avilių bičių ir, be paprastų visų vartotų bitininkystės įrankių, dar turėjo mašiną dirbtiniams koriams daryti. Priklausė bitininkų draugijai ir važiuodavo į bitininkų suvažiavimus. Mažas būdamas, aš padėdavau tėvui bitininkauti: dabodamas bites, kad nespiestų, prisiūdauvau prie ramų dirbtinius korius, padėdavau daryti dirbtinius korius, sukti medų, kopinėti bites. Tuomet aš turėdavau stropiai gaminti dūmus, spausdamas dūminę. Gal šitas iš mažens dirbamas darbas tėvo bityne ir atsirūgo vėlesniais metais, kai ėmiau savarankiškai bitininkauti. Mano palinkimas daryti savotiškus avilius turbūt ir bus paveldėtas iš tėvo kaip staliaus darbo.

Tėvas mirė 1938 metais, o motina 1946 metais. Tais pačiais metais mirė ir mano sesuo Marytė.

* Šis epizodas plėtojamas lapelyje „Atsiminimai iš vaikystės II“: „Mano tėvas namie buvo rimta asmenybė. Kitur mėgdavo juokauti ir buvo iškalbus. Jis buvo blaivus, išgerdavo tik ypatingais atvejais – per vestuves ar krikštynas. Jis kartais yra pasakojęs pasaką, kurią aš vieną atsimenu. Esą nuvažiavę į Rygą keli ūkininkai ir, pardavę prekes, ėjo po miestą ieškoti pramogų. Vienas iš jų pastebėjo išminčiaus, kuris už 100 rublių duodavo gerą patarimą, iškabą. Sumokėjo 100 rublių ir gavo tokį patarimą. Jei bus du keliai – tai geriau pasirinkti ilgesnį kelią, nes tiesiu trumpu keliu arčiau, o ilgesniu aplinkkeliu greičiau galima nuvykti į norimą vietą. Jis užmokėjo dar 100 rublių ir gavo antrą patarimą. Jei reiktų nakvoti ten, kur vyras yra senas, o žmona jauna, – ten nereiktų nakvoti. Ir taip toliau... Aš tą pasaką kada nors pabaigsiu. Tėvas iš pradžių eidavo kitur uždarbiauti. Pavyzdžiui, statyti medinius namus, įrengti langus ir duris ir t. t. Vėliau jis įsitaisė grabų dirbtuvę ir jau beveik visą laiką dirbdavo namie, nes turėdavo sandėlį gatavų grabų.“

Alksnėnų atlydai

Per Žolinę beveik kasmet su tėveliu eidavome į Alksnėnus. Tai būdavo įdomus pasivaikščiojimas. Gal būdavo kokie penki kilometrai kelio.

Pirmąsyk, kai ėjom, tai man didelį įspūdį padarė pravažiuojantis traukinys geležinkeliu Kybartai–Kaunas. Geležinkelio pylimas buvo aukštas, daugiau kaip metro virš pievų, ir buvo gražiai matyti sėdintieji prie langų žmonės. Aš klausiau:

– Kas tai yra?

Tėvelis paaiškino:

– Tai yra traukinys, su kuriuo galima nuvažiuoti į Kauną, Vilnių ir dar toliau. Jis eina geležiniu keliu, kurį mudu greitai pamatysim.

Kai perlipome per geležinkelį, aš sakiau:

– Jokio geležinio kelio nemačiau.

– Ot šitie bėgiai ir yra geležinkelis, nes jais rieda vagonų ratai, garvežys ir t. t., – atsakė tėvelis.

Alksnėnuose tiek daug žmonių nebūdavo kaip Alvite. Bet būdavo visgi karabelnikų su pyragais, riestainiais, bulkomis ir limonadu. Po pamaldų mudu su tėveliu vaišindavomės, išgerdavom butelį limonado ir suvalgydavome porą bulkučių. Tai buvo pats maloniausias momentas iš visos tos kelionės.

Užrašyta 1971 m. kovo 26 d.

Mano kūdikystė, 1898–1905 m.

Esu gimęs 1898 metais gegužės mėnesio 21 dieną Vilkaviškyje. Aš pradėjau save atsiminti nuo 4 metų, kai buvau pirmą kartą nuskendęs. Buvo taip. Mano motina ir vyresnė už mane sesuo Juzė ėjo maudytis už miesto į Vilkaujos upę. Bendrai sakant, toji upė nebuvo gili: vietomis ją galima perbristi. Bet pasitaikydavo ir gilesnių vietų. Tokioje vienoje gilesnėje vietoje, vadinamoje „cigelnėje“, ir buvo mėgiama maudytis. Ten vienas krantas buvo skardus, aukštas, o antras krantas buvo nuolaidus. Kaip ir daugumas besimaudančių, taip ir mes buvome nuėję į nuožulnųjį krantą. Ten juodvi nusirengusios nuėjo maudytis, o mane paliko krante drabužių daboti ir liepė niekur nuo drabužių neiti. Greit man sėdėti prie drabužių nusibodo. Man atrodė, kad vandenyje turi būti daug įdomiau. Ir aš nuvėžlinau vandens link. Greitai įbridau į vandenį. Panėriau po vandeniu ir... man pasidarė labai smagu: atsidūriau lyg kokioje pasakų šalyje – mačiau tokias gražias pievas, su tokiom nuostabiom gėlėm. Taip, kaip kad vėliau jas prisiminiau, pamatęs M. K. Čiurlionio paveiksle „Rojus“...

Ilgai mane supo, įvyniotą paklodėse, kol pradėjo bėgti iš gerklės vanduo, ir aš atgavau sąmonę. Pasakojo, kad buvo nustoję vilties mane atgavinti. Matyt, ilgai mano būta po vandeniu.*

* 1974 m. kovo 28 d. rankraštyje „Atsiminimai iš kūdikystės“ šis įvykis aprašomas taip: „Man buvo kokie keturi metai. Buvo šiltas vidurvasaris. Mama su mano seserimi Juzė, manimi ir dar keliomis moteriškom buvo nuėję į „cigelnę“ maudytis. Nusirengę jos paliko mane prie drabužių ir liepė, sakydamos man: – Būk čia ir neik niekur. Padabok prie drabužių! Aš nieko nedariau ir ilgai niekur nusibodo sėdėti ant kranto. Aš mačiau, kaip jos ten vandenyje smagiai puškenasi, ir aš užsigėdžiau eiti pas jas. Įbridau gal iki juosmenio, sudribau, ir man pasirodė tokios gražios pievos su tokiomis ypatingomis ir gražiomis gėlėmis. Kai vėliau užaugęs mačiau Čiurlionio paveikslą, rodos, „Rojų“, tai man atrodė, lyg antrą kartą matau tą patį paveikslą, kaip ir tada prigėręs. Mane ištraukė iš vandens. Ir ilgai supo, įdėję jį paklodę. Tik po gero pusvalandžio išspjoviau visą vandenį ir atmerkiau akis. Mama buvo labai nusigandusi. Manė, kad neatgysiu.“

*

Maloniausias mano sesers Juzės atsiminimas yra tai, kai mudu su ja buvome nuėję pas jos draugę Stacinskaitę, kuri buvo su ja vienmetė. Kaip jodvi gražiai kalbėjosi, kokios jodvi abi buvo gražios. Ji gyveno Vokiečių gatvėje (dabar Vilniaus gatvėje). Apie ką kalbėjosi, neatmenu. *

*

Iš pat mažens aš buvau linkęs į vienatvę. Mėgdavau nubėgti į sodą ir atsisėdęs po medeliu niūniuoti vedžiodamas pirščiuku po delniuką. Tuo metu mano brolis ir sesuo su kaimynų vaikais triukšmingai žaisdavo gatvėje. Paprasti vaikystės darbai buvo tokie: užsiėmimai mokykloje; vasarą maudymasis Vilkaujos upelyje; ganymas žąsų ir karvės gynimas į bendrą ganyklą už miesto; bičių saugojimas, kad neišspiestų, rudenį – obuoliavimas sode ir obuolių vagiavimas nuo kaimynų; žiemą – čiuožimas ledžingomis Šimelynės baloje už mūsų sodybos arba tolimesnės iškylos pačiūžomis Vilkaujos upe ir į Pažerių ežerą; pavasarį – važinėjimas dviračiu ir meškeriojimas.

*

Eidamas penktus metus, nieko nemokomas, išmokau pats savaiame skaityti, nusižiūrėdamas ir nusiklausydamas, kaip buvo mokinami mano vyresnysis brolis Juozas ir vyresnioji sesuo Juzė... Liūdniausias atsiminimas buvo skarlatinės epidemija, kurios išdavoje pas mūsų kaimynus Vitus, kurių vyriausias sūnus Gustavas, besimaudydamas anksti pavasarį upėje, pirmasis susirgo skarlatina. Kai jis mirė ir tėvai grįžo iš kapinių, palaidoję jį, rado antrą ligonį bimirštantį, kuris netrukus taip pat mirė. Ir taip per savaitę laiko mirė 7 vaikai. Jiems likę gyvi tik keturi. Pas mus taip pat buvo persimetus ta liga. Kai aš ėjau šeštus metus, mirė mano vyresnysis

* Šis epizodas įterptas iš 1974 m. kovo 28 d. rankraščio „Atsiminimai iš kūdikystės“. Dar vienas jo aprašymas pateiktas atskirame lapelyje: „Atsimenu, kaip mano sesuo Juzė buvo nusivedus pas savo mokyklos draugę Stacinskaitę. Išėjus iš mūs gatvės į Gudelių gatvę už kampo trečiam ar ketvirtam kieme. Juodvi kalbėjosi kaip didelės moterys, o aš buvau lyg jos vaikas. Juodvi juokėsi ir linksmai šnekučiausi, o aš sėdėjau ant suolelio ir tik klausiausi jų skambių balsų.“

brolis Juozas. Atsimenu jo laidotuves.* Man didelį įspūdį padarė tiltas per Šeimenos upę. Ypatingai buvo man įstrigę milžiniški turėklai iš abiejų pusių.** Neilgai trukus mirė ir mano vyriausioji sesuo Juzė.*** Aš irgi sirgau. Plevenau tarp gyvenimo ir mirties, bet šiaip taip vis dėlto išsikapanojau.****

*

Kokių keturių metų būdamas, sirgau rimta vaikiška liga. Mane lankė geras gydytojas Gudinskas. Aš turėjau gulėti lovelėje. Bet man nusibodo, ir aš nuėjau po varstotą, atsisėdau ant kaladžių ir pirštu vedžiojau po delną ir niūniavau. Staiga girdžiu gydytojo balsą:

– Kur mano ligoniukas? Lovoje nėra, kambaryje irgi nematyti.

O aš besąs dirbtuvėje po varstotą.*****

* Šis epizodas aprašytas ir atskirame lapelyje: „Mano kūdikystė ir vaikystė yra susijusi su įvairiomis ligomis. Aš esu persirgęs visas vaikų ligas. Didžiausią įspūdį man padarė skarlatina. Mūsų kaimyno Vito iš devynių vaikų mirė penki, o pas mus mirė mano septyniolikos metų brolis Juozas ir penkiolikos metų sesuo Juzė. Nieko negalėjo padaryti nei gydytojas, nei vaistai. Pas kaimyną būdavo taip: vieną išlydi į kapines, pareina namo, ir kitas jau miršta.“

** Šis epizodas aprašytas ir išplėtotas atskirame lapelyje. Tačiau čia siejamas su sesers laidotuviomis: „Lydėdamas seserį į bažnyčią, aš pirmąsyk pamačiau tiltą per Šeimenos upę, kuris man tada atrodė milžiniškas. O iš tiesų buvo mažas tiltas per dar mažesnę upę. Tie aukšti turėklai, tie stambūs rąstai. Aš ėjau ir bijojau eiti per tokį neįprastą man svetimą pastatą.“

*** Šis epizodas aprašytas ir išplėtotas atskirame lapelyje: „Sesuo buvo paguldyta karste sudėjusi rankas ant krūtinės. Aš galvoju: jeigu aš sudėsiu rankas taip tokiu būdu, aš ir mirsiu. Aš stengiausi rankų nedėti ant krūtinės. Aš norėjau gyventi ir bijojau mirti.“

**** Šis epizodas aprašytas ir išplėtotas atskirame lapelyje: „Aš galų gale irgi susirgau skarlatina. Buvo atėjęs gydytojas: man davė labai karčių vaistų. Aš kliedėjau. Man atrodė, kad aš kylu, kylu, kylu iki lubų. Paskui leidžiuos žemyn. Po to vėl tolydžio kylu, kylu, kylu... Ir taip daug sykių, kol užmigau.“

***** Šis epizodas įterptas iš 1974 m. kovo 28 d. rankraščio „Atsiminimai iš kūdikystės“. Kitame lapelyje įvykis aprašytas kiek kitaip: „Kitą dieną aš jaučiausi gerai ir išlipęs iš šliobanko nuėjau po varstotą. Atsisėdęs ant kaladės niūniavau vedžiodamas pirštu po delną. Staiga girdžiu piktą gydytojo balsą: „Kur mano ligonis?“ O jo lovoje nėra. Ieško šen, ieško ten. Kol galų gale mane surado. „Nu tai taip labai lengva į kapus nueiti“, – pasakė gydytojas. Aš jau paskui ramiai gulėjau ir nekėliau iš lovos. Iki visai pasveikau.“

*

Už miesto tarp Pažerių ežero ir vandens malūno buvo kanalas. Prie jo buvo medinis tiltas, o po juo – šliuzai, kuriais vanduo galėdavo būti stabdomas ir paleidžiamas. Pietinėj dalyj buvo didoka užtvanka, kurios pusė buvo labai gili ir reikėdavo plaukti.* Aš dar nebuvo mokėjęs plaukti, bet mačiau, kaip kiti plaukia. Tai maniau, kad čia nieko ypatingo. Sakiau:

– Aš irgi galiu nuplaukti į spūčkas.

Ir aš ėmiau plaukti. Iš pradžių ėjo neblogai. Maniau: „Mat kaip lengva ir smagu plaukti!“ Bet greitai man pradėjo būti vis sunkiau ir sunkiau mosuoti rankomis ir kojomis. Aišku, aš buvau pavargęs, man trūko treniruotės. O tiltas dar porą metrų, kuriuos aš neįstengsiu nuplaukti. Kas bus? Visi vaikai žiūrėjo į mano tuščias pastangas ir laukė, kol aš imsiu skęsti. Bet aš nepasidaviau. Vargais negalais prisikapsčiau iki pat tilto ir tenai gerokai pasilsėjau. Grįžti atgal buvo žymiai lengviau. Mat jau buvo atsiradę įgūdžiai.**

*

Kartą vasarą aš ir tėvelis buvom nuėję pas vokiečių malūnininką Lukšaitį. Jis gyvena kitame miesto gale, už tabako fabriko. Tėvelis kalbėjosi su malūnininku, o mane pasiuntė pas jo dukterį Mėtą. Ji buvo labai graži mergaitė. Nežinau, kaip ilgai ir apie ką mudu kalbėjomės, kai staiga aš jai sakau: *Du bist Krät!* Susyk mergaitė ėmė verkti. Aš nesupratau dėl ko. Juk pagal mano vokiečių kalbos mokėjimą (mane mūsų kaimynai vokiečiai mokino vokiškai kalbėti ir aiškino, kad „*Krät*“ reiškia gražus). Malūnininkas ir klausia jos, kodėl verkia:

– Papi, der Karl sagt, ich bin Krät!

* Šis vandens telkinys aprašytas atskirame lapelyje „Pažerių ežeras“: „Tai pailgas, per vidurį lyg persmaugtas ežeras. Prie jo prieina nuo miesto pusės upė ir kanalas. Prie šio yra vandens malūnas su šliuzais. Ant jo kranto rytinės pusės buvo Gauronskio dvaro rūmai ir didelis sodas, kokių poros kilometrų ilgio. Ežero pakrantės apėję švendrėmis. Tik vakarinis ir pietinis krantas yra plikas, be augmenijos. Ten ant aukšto kranto stovi po vieną ar dvi trobeles. Ten buvo erdvi buriuoti su beibotu, iš kurio esu pasidaręs jolą.“

** Šis epizodas įterptas iš 1971 m. kovo 26 d. rankraščio „Atsiminimai iš kūdikystės“.

Tėvas mane pasišaukė ir klausė:

– Ką tu pasakei?

Aš atsakiau drąsiai:

– *Du bist Krät!*

– Na matai, kaip tavo vaikas išauklėtas, – pasakė malūnininkas.

Tada tėvas, nusegęs diržą, tarė:

– Kaip tau ne gėda?

Ir gavau į klyną su diržu. Nors buvo negražu, bet aš nesupratau, už ką buvau mušamas.*

*

Mano gyvenimo septintaisiais metais mūsų šeimoje atsirado mano jaunesnioji sesuo Marytė. Atsimenu daugybę žmonių ir vežimų su arkliais mūsų kieme. Kai buvo revoliucija po rusų – japonų karo, tai aš atsimenu tokį pasikalbėjimą. Vienas vyras, pas mano tėvus atvažiavęs grabo pirkti, pasakojo:

– Paskelbsiu visuotiną streiką. Mirties bausme bus uždrausta visiems dirbti, prekiauti... o mes sau žuvis gaudysim...

Dar iš šio laikotarpio atsimenu mudviejų su tėveliu kelionę į Varšuvą. Man ypatingo įspūdžio padarė daugybė aukštų namų, didelės minios žmonių.

*

Vieną rudens dieną aš su mamyte ėjau į Serdokus, jos tėviškę. Ten būdavo gerų kriaušių, kurios sutręšusios būdavo labai skanios. Pakeliui susėdę sutikom etapu varomus du jaunus vyrus. Keturi žandarai juos lydėjo. Tiems vyrams buvo surakintos rankos. Man buvo baisu ir neaišku. Paklausiau:

– Mamyte, ką čia tie žmonės daro?

– Palauk, paskui papasakosiu.

Kai nuėjom į Serdokus, tėvui, savo broliui ir dėdienei mamytė papasakojo, ką mudu buvova matę. Dėdė sakė:

– Tai varė du socialistus. Juos nuteisė išstremti į Sibirą devyneriems metams.

– Už ką? – paklausė mamytė.

– Už kurstymą žmonių prieš valdžią.

* Šis epizodas įterptas iš lapelio „Atsiminimai iš mano vaikystės“.

– Juk jie nieko nepavogė, nieko neužmušė. Matyt, caras kraugerys, žmogžudys, kad visai nekaltus žmones taip žiauriai baudžia.*

*

Mano tėveliui buvo kelerius metus pavesta tvarkyti kapines. Ten prie kapinių tėvelis buvo pastatęs medinį vieno aukšto ir vieno buto namą su tvartu. Tėvelis kapines nušienaudavo, parveždavo šieną namo karvei šerti per žiemą. Atsimenu, kaip vieną vasarą jam padėjo šieną sugrėbti ir parvežti vienas, grįžęs iš Amerikos. Man imponavo jo puiki apranga: storais padais pusbačiai, gražios medžiagos kelnės, puikios petnešos, prašmatnūs balti su žalsvais dryžiais marškiniai. Tas amerikonas labai šauniai jautėsi, ir man buvo smagu jo klausyti.**

*

Vieną pavasario vakarą mudu su Mamyte ėjova į kapines, kurios buvo kitam gale miesto ir dar kokį kilometrą už miesto. Buvo gal kokia trys kilometrai kelio. Ten kapinėse buvo berže išgręžta skylė ir į puodynę varvėjo sula, kurią mes mėgom gerti ir todėl dažnai eidavom jos parsinešti. Vieną rytą grįžtant mamytė sakė:

- Nereikia atsisukti grįžtant iš kapinių
- Kodėl? – paklausiau.

Atsakė:

– Gali vytiš koks numirėlis. Jeigu nekreipsi į jį dėmesio, tai jis mus nebesivys.

Mane vis imdavo pagunda atsisukti, bet aš tvardžiausi, nes labai bijojau.***

* Šis epizodas įterptas iš 1971 m. kovo 26 d. rankraščio „Atsiminimai iš kūdikystės“.

** Šis epizodas įterptas iš 1974 m. kovo 28 d. rankraščio „Atsiminimai iš kūdikystės“.

*** Šis epizodas įterptas iš 1971 m. kovo 26 d. rankraščio „Atsiminimai iš kūdikystės“.

Mano vaikystė, 1905–1912 m.

Mokyti pradėjau 1905 metais Vilkaviškio miesto pradžios mokykloje. Pirmas mokytojas buvo Lapinskas, kuris save vadino Perkūnu. Tik pradėk žiovauti ir išdykauti – jis tuoj atsidurdavo ties tavimi, ir žybt tvykst ir gauni su liniuote per delną. Nors fizinės bausmės ir buvo uždraustos, tačiau yra buvę pora atsitikimų, kur vaikams būdavo gerokai įkrečiama su rapniku. Bet tėvai nieks dėl to nesiskundė, o suaugę vėliau, jau vyrai būdami, sakė, kad ta bausmė buvo nusipelnyta ir padarė juos drausmingus ateityje. Kitas mokytojas buvo Draugelis, kuris buvo didelis ekonomistas. Jis sakydavo, kad reikia pirkti ne tai, ko reikia, bet tai, be ko negalima apsieiti. Jis buvo labai gulenbas ir labai teisingas. Dar trečias mokytojas buvo Mozūraitis. Pradžios mokyklą baigiau 1910 metais ir tais pat metais įstojau į Vilkaviškio vyrų gimnaziją. Man labai sekėsi matematika raštu ir žodžiu. Iš kalbų man geriau sekėsi rašto darbai, ir už rašinius, pavyzdžiui, iš rusų kalbos, gaudavau penketukus. Tuo tarpu pirmas klasės mokinyš žydukas Finkelšteinas gaudavo tik keturis.

*

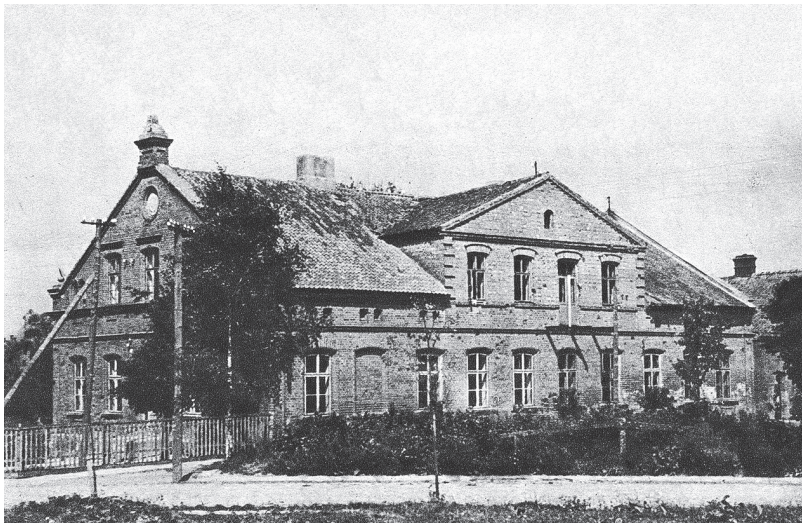
Man pirmąsyk didelį įspūdį padarė žmonės, kurie ant kelių ėjo aplink bažnyčią. Šventorius buvęs žvyrium išklotas ir keliaklupsčiautojams turėjo labai skaudėti kojų kelius. Ne veltui žmonės tikėdavosi visuotinio nuodėmių atleidimo.

– Kodėl tie žmonės taip vargsta? Juk tai labai skauda kojas! – paklausiau tėvelį.

– Tai jie metavonę atlieka už dideles nuodėmes, – atsakė tėvelis. – Už tai jie gaus visuotiną nuodėmių atleidimą.

– Argi jie taip jau sunkiai nusidėjo, kad turi taip kentėti?

Bažnyčia būdavo triukšmingai prikimšta žmonių. Mudu su tėveliu nu eidavome į vidų prieš pamaldas. O per pamaldas stovėjom arba klūpojome šventoriuje. Ten irgi būdavo antra tiek žmonių, kiek kad bažnyčioje. Po to eidavome į turgų, kur ant nupjautos rugienos buvo visoki karabelnykai

Buvusios Vilkaviškio gimnazijos pastatas, 1954 m.

Vilkaviškio rajono Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro-muziejaus rinkinys

pasistatę savo audeklines būdas ir prekiaudavo visokiais saldainiais, pyragais, bulkutėmis, riestainiais.

*

Apie Ebener Eschenbach prisimenu tai, kad kai jai buvo vieneri metai, [jos] tėvas vedė kitą. Ji podukterei buvo labai gera. Atsimenu, kaip jos močiutę vijosi „hlava“. Kaip jos sesuo išmušė vieną lango stiklą ir baisiai bijojo tėvo bausmės. Bet tėvas atėjo ir nuramino isterijoje esančią dukterį tuo, kad pats išmušė su sviediniu kitą dvigubą langą. Tada ji to padrąsinta numetė nuo stalo senovišką karininką [skulptūrą], kuris susimušė į skeveldras. Už tai ji gavo mušti nuo savo guvernantės.*

*

Mano tėvas po to, kai buvęs vedęs ir gavo neblogą pasogą, dairėsi pirkti namą. Ir dar pats buvo gerokai savo sutaupęs. Vieną dieną jam nurodė gyvenamą namą su dviem butais, sodu ir daržu. Viename gale 2 kambariai ir dvigubas

* Įterptas epizodas atskirame lapelyje „Mano vaikystė“.

kambarys su virtuve atrodė tinkami jo kaip staliaus dirbtuvei. Tai buvo žemas medinis ilgas namas su gonkom ir trim butais. Kurių vieną – iš trijų kambarių ir virtuve – pats užėmė. O kitą pusę ir 2 kambarius išardęs ir 1 kambarį su virtuve išnuomavo. Tam dideliam bute gyveno pirma Miliauskienė*, kurios

* Lapelyje „Atsiminimai iš vaikystės“ patikslinama: „Mano tėvas turėjo medinius ilgus namus Vilkaviškio priemiestyje, prie kurių buvo didokas sodas. Jame buvo kriaušių, obelių, slyvų ir vyšnios medžių. Daug agrastų, serbentų, aviečių krūmų. Name buvo trys butai. Viename gale – trijų kambarių ir belangės virtuvės – gyveno mano tėvai. Vienas kambarys nuo gatvės pusės buvo dirbtuvė. Pirmiau buvo suremontuotas tik vienas, ir jame prie lango stovėjo stalas, lova. Siuvėjas Stasiulis mėgo skaityti. Kaip ir man vėliau teko matyti – Kudirkos raštų antrąjį tomą. Aš atsimenu pagal paveikslą, kuriame buvo kertama šaka, ant kurios sėdėjo žmogus. Kai siuvėjas Stasiulis numirė, tai tėvas išplėtė savo dirbtuvę su dviem varstotais ir samdėsi gizelį. Šis padėjo jam dirbti grabus. Antrame namo gale gyveno ponja Miliauskienė su savo seseria Ona. Ši buvo lyg ir pusiau beprotė. Jodvi gyveno dviejuose kambariuose. O virtuvėje dar gyveno kamininkė senutė levutė. [...] Viduriniame kambarielyje – virtuvėje – gyveno siuvėja Mariutė su Elzbietėle, kuri eidavo patarnauti pas žydus. Tai buvo ramios senyvos moteriškės. Jos kaip ir priklausė prie mūsų šeimos. Už daržo buvo Šimelynės bala, Šimelynės žydo namai. Juose gyveno nežydai. Paskutiniai du namai buvo račiaus Baltrušio ir kalvio vokiečio Meiznerio. Artimiausias kaimynas buvo vokiečių Vitas. Jo didelė šeima buvo iš devynių vaikų. Ypač graži buvo jo duktė Ema. Dar vienas vaikas buvo Evaldas. Su juo dažnai susieidavau ir žaisdavau. Kitų vardų neatmenu.“

Dar viename lapelyje be pavadinimo S. Šemerys papildė informaciją apie savo kaimynus. Apie siuvėją Stasiulį pridėjo: „Kai jis numirė ir buvo pašarvotas, kur buvo siuvęs, tai pamačiau, kaip jam iš nosies lindo kirmėlės: buvo šilta vasara, ir lavonas greitai gendąs.“ Apie Miliauskienę rašė: „Kitame namo gale buvo butas iš 2 kambarių ir virtuvės, kur gyveno ponja Miliauskienė su savo seseria Anse. Ši buvo truputį lyg nenormali proto atžvilgiu. Vienas didesnis kambarys iš gatvės buvo labai gražus: grindys dažytos, ir mes, vaikai, turėdavom įeidami palikti šliuraitės prieškambarielyje. To buto virtuvėje dar gyveno Katarina.“ Taip pat pridėjo: „Ponja Miliauskienė kartais pasikviesdavo mane ir seserį Marytę pas save. Mes, pasilikę prieangyje šliuraitės, tik su kojineis, įeidavome dažytomis grindimis į labai šviesią svetainę su iškeltais delnais. Ji mus vaišindavo saldainiais ir pasakodavo visokių istorijų. Mes pabūdavome ten kokį pusvalandį ir eidavome atgal į savo stubą. Man keistai atrodė, kaip pro megztas užuolaidas gatve eidavo žmonės lyg aukštyn kojomis. Jų šešėliai guldavo ant grindų.“ Apie trečio buto gyventojus rašyta: „Trečiame, mažiausiame, bute su tamsia virtuve, kambarėlyje prie durų, [stovėjo] maža plyta, kur galėjo virti ir kepti. Ten gyveno siuvėja Mariutė ir Alžbietėle, kuri eidavo patarnauti žydams.“

duktė buvo guvernantė Peterburge ir kartais atvažiuodavo vasarą atostogoms į Vilkaviškį pas motiną. Aš jai kasdien iš ryto parnešdavau butelį alaus ir už tai gaudavau 2 kapeikas. Tėvai jai skundėsi, kad aš rašau stacioniais raidėmis, o ne palinkusiomis į dešinę. Į tai ji atsakė, kad tai yra „už elej“.* Šito namo jau nebėra. Jis sudegė per Antrą pasaulinį karą, traukiantis vokiečiams ir lietuviams 1944 metais. Jis buvo miesto gale Palangos gatvėje, ir dabar beveik toje pat vietoje, tik truputį į pietus, pastatytas naujas medinis pusantrinio aukšto namas. Šulinys iškastas kitoje vietoje, o senasis šulinys užpiltas ir ant jo vietos pastatytas naujas namas.

*

Aš labai didžiavausi „jūreiviška uniforma“, tuo nauju kostiumu, kurio bliuzė buvo panaši į jūreivišką uniformą. Atsimenu, mane mamytė buvo nusivedusi į svečius pas kaimynus. Jie gyrė tą kostiumą ir klausė:

- Kas taip gražiai pasiuvo?
- Tai mūsų kriaučka, kuri pas mus gyvena.

Ta siuvėja pas mus gyveno. Kiek aš tik atsimenu, tai ji jau gyveno. Ją vadinavo siuvėja Mariute. Ji gyveno kartu su Alzbietėle. Tai buvo dvi senmergės. Jos atrodė visą laiką laimingos ir patenkintos, nuolankios, pamaldžios moterėlės.**

* Lapelyje „Atsiminimai iš vaikystės“ apie tai rašoma: „Beveik kiekvieną vasarą atvažiuodavo atostogoms iš Peterburgo jos duktė, kuri tenai buvo guvernantė. Tai aš kasdien eidavau parnešti butelį alaus iš žydo alinės. Už tą parnešimą gaudavau vieną kapeiką. Tai buvo mano rimtas uždarbis.“

** Įterpta iš atskiro lapelio „Jūreiviška uniforma“.

Mano jaunystė, 1912–1919 m.

Gimnazijoje būdamas, labai pamėgau skaityti rusiškai ir lietuviškai. Mėgau skaityti įvairių tautų pasakas ir kelionių aprašymus. Man didelio įspūdžio padarė Robinzono gyvenimas negyvenamoj saloje, o Guliverio kelionės man taip patiko, kad aš net buvau pradėjęs tą knygą versti į lietuvių kalbą.* 1911–1912 mokslo metais į mūsų gimnaziją buvo atvykęs šokių mokytojas. Buvo sudarytos mokinių grupės šokiams mokytis. Aš irgi lankiau tuos kursus. Išmokau šokti valsą, polką, vengerką, krakoviaką, padespaną ir kitus. Nuo to laiko aš labai pamėgau šokius ir dažnai eidavau į šokių vakarus ir šokdavau iki švintant. Įsitikinau, kad pasaulyje yra trys gražiausi dalykai. Tai būtent: muzika, poezija ir šokis. Man tėvas nupirkęs smuiką. Ir aš be gaidų mokėdavau pagroti polkas, valsą ir dar kai ką. Buvau pradėjęs mokytis groti ir iš gaidų.**

*

Iš ryto, prieš pamokoms prasidedant, vienas vaikas turėdavo sukalbėti rusišką maldelę. Ypač prieš prancūzės, kuri silpnai mokėjo rusiškai, pamoką buvo sugalvojęs pralinksinti mus ir vietoj rimtos maldos žodžių jis deklamuodavo:

*Chizhik pizhik, gdie ty byl,
Na bazare vodku pil.
Vypil riumku, vypil dve,
Zashumielo v golove.*

* Lapelyje „Iš mano vaikystės“ rašoma: „Būdamas trečioje klasėje aš perskaičiau Svifto „Guliverio keliones“. Man jos taip patiko, kad aš sumaniau jas išversti į lietuvių kalbą. Aš buvau pradėjęs ir keletą puslapių išverčiau. Bet iki galo nebaigiau.“

** Epizodas iš rankraščio „Mano vaikystė“.

T. y.

*Kivuli, pivuli, atmink, kur buvai.
Turguje degtinę gėriau aš laisvai,
Gėriau taurelę, išgėriau dvi,
Jau galvelė neblaivi.*

Kai buvo atvykęs globėjas (*popiečitel*) iš Varšuvos, tai per posėdį jam pasiskundė ta mokytoja, kad vaikai prieš pamoką pirmiau linksmiau melsdavosi „Čižik pižik“, o dabar taip liūdnei kalba savo maldele. Tuoj buvo sušauktas pedagogų posėdis. Buvo iššauktas tas mokinys Ivkovas ir po viso tardymo gavo aštuonias valandas sėdėti karceryje ir „tris“ iš elgesio į ketvirtį.*

*

Būdamas gimnazijoje, šiuo laikotarpiu ypač buvau pamėgęs skaityti kriminalinių ir detektyvinių romanų su svarbiausiais herojais Natu Pinkertonu, Patu Koderiu, Niku Karteriu, Šerlokui Holmsu ir Putilinu. Mokytojas Djakovas patardavo geriau skaityti Puškiną, Lermontovą, Gogolį, Tiutčevą, Leonidą Andrejevą.** Buvau perskaitę ir Bokačo „Dekameroną“, dar Vilkaiviškyje. Rašyti pradėjau būdamas trečioje klasėje kurdamas eilėraščius, pasakėčias ir pjeses. Pirmieji mano kūriniai (anekdotai ir humoristiniai pasakojimai) su slapyvardžiu Tadas Varuonius buvo atspausdinti dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą,

* Epizodas aprašytas atskirame lapelyje „Atsiminimai iš gimnazijos laikų“.

** Atskirame lapelyje „Iš mano vaikystės“ pasakojama plačiau: „Man didelį įspūdį padarė Puškino eilėraščiai. Ypač „Vyšnia“ ir „Samprotavimai caro kaime“. Aš pats mėginau kažką panašaus rašyti, nors neturėjau jokio supratimo apie eilėdaros taisykles. Kai aš pradėjau skaityti Gogolį, ypač po jo 1909 metais švenčiamo šimtojo gimtadienio, iš mokyklos vadovybės gavau dovanų Gogolio jubiliejaus raštų rinkinį mokykloms. Man ypatingai patiko „Tarasas Bulba“. Negana to, kad skaičiau jo apsakas, bet dar aš ir Patas Albertas sumanėm įscenizuoti jo novelę „Kaip susivaidijo Ivanas Ivanovičius su Ivanu Nikiforovičium“. Mes buvom padarę mūsų bute net kelias repeticijas. Bet tikrai teatro nesukūrėm.“

1914 metais sausio mėnesį, žurnale „Garnys“. Iš jų įdomesnis buvo anekdotas apie Dievo mirtį.*

Iš lietuvių literatūros man didžiausią įspūdį buvo sukėlę Maironio „Pavasario balsai“ ir Edmundo Steponaičio raštai**, kurie buvo labai rūpestingai paruošti ir labai dailiai išleisti. Dar buvau skaitęs Baranausko ir Duonelaičio raštus, Lazdynų Pelėdos „Klaidą“ ir Vinco Kudirkos raštų II tomą „Tėvynės varpus“. Dar Vilkaiviškyje, būdamas ketvirtoje klasėje, arčiau susipažinau su Juozu Vitkausku, kuris buvo aušrininkų kuopelės pirmininkas. Rašinėjo eilėraščius, įtraukė mane į savo bendrininkų tarpą ir skatino rašyti eiles.

*

Mano klasės draugas (aš tada buvau ketvirtoje klasėje) Stasevičius pakvietė mane pasivaikščioti vakare. Aš nuėjau arti rusų cerkvės, kuri dabar yra paversta į bažnyčią. Ten mudu priėjom prie dviejų gimnazisčių, ir mes su jomis vaikščiojom kokį pusvalandį Marijampolės plento link. Buvau nuėjęs truputį toliau kaip pušis. Aš vaikščiojau su Biskiute, su kuria dar kartą esu šokęs per visą naktį vakarėlyje po „Genovaitės“ vaidinimo ir Šato choro. Šio man labai patiko Sasnausko „Karvelėli mėlynasis“. Gerai neatsimenu, apie ką mes ten kalbėjome. Tik jau merginos ėmė

* Rankraštiniame kitame variante rašoma: „Literatūrinį darbą pradėjau dirbti dar besimokydamas Vilkaiviškio gimnazijos IV klasėje. Pirmieji mano spausdinti kūriniai slapyvardžiu Tadas Mardonis buvo satyros laikraštyje „Garnyje“ 1913 metais. Vilkaiviškyje buvau parašęs porą pasakėčių, dramos pradžią ir keletą eilėraščių.“

** Epizodas išplėtotas atskirame lapelyje „Atsiminimai iš gimnazijos laikų“: „1912 m. aš įsigijau Edmundo Steponaičio „Raštus“. Jie man padarė stiprų įspūdį. Man buvo taip artimi ir taip nuoširdūs posmai. Aš su didžiausiu entuziazmu skaičiau jo eilėraščius ir prozas kūrinius. Man patiko jo tokia tobula eilėdaros technika. Iki dabar aš atsimenu tokius eilėraščių fragmentus: *Tylią naktį šaltą žiemą, / Kaip maloniai žvaigždės mirga, / Kaip švelniai apšviestams kiemą / Mėnuo žaidžia stogo žirgu. Arba: Kad aš turėčiau tvirtą valią, / Kad širdį degintų ugnis, / Su kokių noru vesčiau aš į kelią, / Tuos, kurie pakliuvo į usnis*. Dar tada aš nerašiau eilių, bet man patiko poezija. Gerą įspūdį man darė ir gražiai išleista ir apiforminta jo knyga. Tokių gražių leidinių anais laikais lietuvių kalba kaip ir nebuvo.“

kalbėti „Ateina Bibikovas“, ir mes turėjome eiti namo. Man pakeliui buvo su Bieliukaite iš Ruockų. Ją palydėjau su mūsų bendragatviu ir buvau maloniai nustebintas. Man buvo labai smagu parėjus namo.* Karo pradžioje mačiau ją Ruvėkuose sode. Aš tada buvau išbėgęs iš Vilkaviškio, atakuojant vokiečiams tą miestą. Pasisveikinau per tvorą, mat buvau nuėjęs pasivaikščioti, nes buvau apsistojęs su Patais pas Bielkaus kaimyną Langę. Man įstrigo į atmintį, kaip įtempė savo bules. Dar buvau ją sutikęs Vilkaviškyje per pirmą vokiečių okupaciją. Ir daugiau niekad nebemačiau.**

*

Kai Vilkaviškį ruošėsi bombarduoti, aš kartu su Patu, Patiene ir jų sūnumi Gustavu išvažiavau jų pilnu patalų ir drabužių prikrautu vežimu į Ruvėkus pas ūkininką Langę. Ten mes dar ramiai pernaktuojom. Aš buvau gimnazisto uniforma, ir ponas Langė einant gult tarė:

– Poidiom na bokovuju!

Pasakė rusiškai (matyt, jis mane palaikė rusu), nors visą laiką jiedu kalbėjo vokiškai. Kitą dieną apie pietus į Langės kiemą įėjo keletas vokiečių raitelių ir viena patranka. Iš ten vokiečiai paleido kelias salves į Pilviškius, kur buvo rusai. Bet greitai vokiečiai išėjo sakydami: „Rusen Kaput!“ Tada Patai važiavo namo atgal į Vilkaviškį. Pakeliui mačiau vokiečių kareivius susikūrus iš žemės židinius ir verdančius pietus. Vienas vokiečių kareivis priėjo prie mūsų ir prašė:

– *Tabak!*

– *Und du hast moht?* – paklausė Patas.

Tuo ir pasibaigė tas pirmas pasikalbėjimas su vokiečių kareiviais. Vėliau dar mus sustabdęs vokietis karininkas paklausė: „*Wo ist ihre nationalitet?*“ Mat aš buvau nuėmęs kokardą nuo savo gimnazistiškos kepurės.***

* Numanu, kad atsiminimų autorius subtiliai užsimena apie savo pirmąjį bučinį.

** Epizodas įterptas iš atskiro lapelio „Jaunystės atsiminimas apie Bieliukaite“.

*** Epizodas įterptas iš atskiro lapelio „Jaunystės atsiminimai apie pirmąją vokiečių okupaciją“.

Pirmojo pasaulinio karo suniokotas Vilkaviškis

Vilkaviškio rajono Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro-muziejaus rinkinys

Maždaug lapkričio mėnesį per Pirmą pasaulinį karą 1914 m. pas mus buvo užėjęs Albina Kralokaitė. Tai buvo aukšto ūgio, stambaus kūno sudėjimo kolosali mergina. Apie ją aš buvau svajojęs. Nes aš mėgau milžiniškas moteris. Ji buvo užėjusi su broliu dėl mano pusbrolio Motiejaus Jurkšo, kuris sirguliavo pas mus. Mes mažai ką kalbėjom. Ji greitai atsisveikino ir išėjo. O aš neilgai trukus po Kalėdų išvažiavau į Vilnių. Ją vėl pamačiau sugrįžęs 1918 metais vasarą. Ji vaikščiojo su draugėmis tarp rinkos turgaus ir tilto per Šeimeną. Ji ėjo turgaus link, o aš ėjau į bažnyčią. Ir mes susitikom. Aš su ja nepasisveikinau, nors reikėjo. Gaila, kad taip išėjo. Per gegužinę Vuosijos girios aikštėje dar ją mačiau kartu su mano klasės draugu Aušrota. Bet ir čia su ja nesuėjau, nors ir mačiau ją. Man Tysliava pasakodavo apie ją, tarnavusi banke. Kai 1944 metais buvau išvežtas į Vokietiją, tai Gerdeno stotyje su ja suėjau ir kalbėjau. Bet ji jau buvo už kito ištėkėjusi ir važiavo kartu su savo vyru, o aš su savo žmona, dukteria ir sūnumi. Daugiau su ja nebesusitikau.*

* Įterptas epizodas iš lapelio „Atsiminimai iš jaunystės“.